

Lengyelek részvétele a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson 1938-ban¹

Debreceni Péter

A forrásokról

Az 1938. évi XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusról a magyar nyelvű, két világháború közötti korszakkal foglalkozó történelmi szakirodalomban kevés forrással találkozhatunk. A legfontosabb munka a témához kapcsolódóan kétségtelenül Gergely Jenő monográfiája,² mely részleteiben tárja fel a világkongresszus hátterét, szervezését és lezajlását, meghatározóan az Esztergomi Prímási Levéltárban található forrásokra és dokumentumokra támaszkodva.³ Kifejezetten a lengyelek részvételével a katolikus világeseeményen magyar nyelvű szakirodalmi munka egyelőre nem foglalkozik. A két világháború közötti lengyel-magyar kapcsolatokról szóló kötetben nem találkozunk a kongresszusról szóló utalással.⁴

Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy a Magyar Országos Levéltár általunk vizsgált iratai között is alig-alig találkozhatunk a világtalálkozót érintő dokumentumokkal. A két ország külügyi kapcsolataival foglalkozó anyagokban mindössze egyszer esik szó a lengyel részvételről, miszerint „2. 000 kedvezményes díjútlevélet biztosít a Magyarországra utazó lengyel állampolgárok részére (a lengyel útlevelek rendes kiállítási díja rendkívül magas, 400 zloty) és ezenkívül ugyancsak kedvezményes útleveleket biztosít a jövő évi eucharisztikus kongresszusra és a Szt. István napi ünnepségekre utazó lengyelek részére”.⁵ Az 1938-ból származó anya-

¹ Az anyaghoz felhasznált lengyelországi kutatások a Visegrádi Alapítvány támogatásával valósultak meg. Az előadás – lengyel nyelven – „Mosty w cywilizacji i kulturze Europy Środkowej” (Hidak Közép-Európa kultúrájában és civilizációjában), 2012. október 26–27-én Krakkóban, a PAU szervezésében megrendezett konferencián hangzott el. Eredetiben az Eucharisztikus Kongresszus jelmondatára is hivatkoztam: „Eucharistia – Vinculum caritatis” = „Az Oltáriszentség – a szeretet köteléke.”

² GERGELY JENŐ: Eucharisztikus világkongresszus Budapesten, 1938. Bp., 1988. (továbbiakban: GERGELY, 1988.)

³ A kötetben találkozhatunk a Külügyminisztériumból származó dokumentumokkal is, ám ezek meghatározó része elsősorban a német katolikusok (be nem következett) utazásával kapcsolatosak, valamint a vatikáni magyar követ levelezésére korlátozódnak. Vö. Magyar Nemzeti Levéltár. Országos Levéltár (továbbiakban: MNL. OL.) K 63. (= Külügyminisztérium. Politikai osztály általános iratai.) Megjegyezzük, lengyel levéltári kutatásaink során az Archiwum Akt Nowych külügyi iratainak gyűjteményében az 501. (= Ministerswo Spraw Zagranicznych) állag dokumentumaiban, valamint a magyar követségi jelentésekben, a Poselstwo RP w Budapeszcie anyagaiban sem találtunk a témához használható forrásokat. Uo. 6571., 6572., 6575., 6591., 6597. sz.

⁴ KOVÁCS ENDRE: Magyar-lengyel kapcsolatok a két világháború között. Bp., 1971. A témára ld. még: CSOMBOR ERZSÉBET: Magyar-lengyel egyházi kapcsolatok a 20. században. In: Magyarok kelet és nyugat metszéspontján. Esztergom, 1994. 385–390. p.; *Limes*, 2007. 1. sz. (Lengyelek és magyarok – tematikus sz.) stb.

⁵ MNL. OL. K 63. 1937-17/7. 53.886/4/1937. Az utalás az 1937 júniusában megkötött, meghosszabbított magyar-lengyel turisztikai megállapodásra vonatkozott.

gok, diplomáciai levelezések és a sajtóriportok meghatározó részét Horthy Miklós kormányzó és Kánya Kálmán külügyminiszter lengyelországi látogatásához kapcsolható dokumentumok,⁶ Beck lengyel külügyminiszter és más vezető lengyel politikusok esetleges magyarországi meghívásának tervei,⁷ továbbá az ekkor már egyre aktívabbnak számító kérdés: a magyar-lengyel közös határ ügye uralják.

A sajtó és kulturális ügyekkel foglalkozó gyűjteményben szintén alig találhatunk a kongresszushoz köthető anyagokat. Az 1938-as esztendő sajtóriportjai részletesek ugyan, de a már említett Horthy-látogatáson túl a találkozó hónapjában a hírek leginkább a Darányi-kormány válságáról, az Imrédy-kormány megalakulásáról, majd a kongresszus végével kronológiai-ilag egybeeső első zsidótörvény (1938. évi XIV. tc.) elfogadásáról szóltak.⁸

A találkozóval kapcsolatban az ekkor élénk polémia kiváltó német részvételtől írtak leginkább, melyben közölték, hogy „a németek előreláthatóan hozzá fognak járulni ahhoz, hogy az eucharisztikus kongresszuson való részvétel kényszerhelyzet”.⁹ A sajtóban 1938 januárjából találunk egy rövid említést, miszerint ebben a hónapban „az eucharisztikus kongresszus előkészületeiről két ízben is írt a »Kurier Warszawski«”,¹⁰ valamint májusból találhatunk egy rövid utalást a világtalálkozó beharangozójáról: „az Eucharisztikus kongresszus propagandája a keresztény szellemű lapokban sikerrel járt. Az MTI által a világposta szolgálatban küldött eucharisztikus híreket az ATE és a KAP (Lengyel katolikus ügynökség) útján terjeszti az ügynökség. A rendelkezésre bocsájtott anyagból a »Maly Dziennik« és a »Przewodnik Katolicki« állítottak össze szép cikkeket.”¹¹ Témánkhoz legtöbb anyaggal a Magyar Távirati Iroda (MTI) dokumentumainak gyűjteményei között találkozunk, az úgynevezett „könyvmatosokban”, valamint 3 lengyel és 3 magyar napilapot használtunk.

A vizsgált lengyel lapok közül a katolikus *Maly Dziennik* játszik leginkább központi szerepet. A lap 1935-ben indult, „pártonkívüli, független információs” szerepű orgánumnak határozta meg magát, mintegy 80 000 előfizetővel rendelkezett és kb. 120-140 ezer példányt adtak ki belőle, más

⁶ Horthy Miklós és Kánya Kálmán több magyar vezető politikus társaságában 1938 februárjában látogatott Lengyelországba, ahol Krakkóban és Varsóban különböző megbeszéléseken, Białowiezában pedig vadászaton vettek részt. A találkozóznak – és leginkább ünnepélyes külsőségeinek – a lengyel és a magyar sajtó komoly teret szentelt. Tekintélyes mennyiségű sajtókivágást tartalmaz (zömében magyar nyelven) kizárólag ezzel az úttal kapcsolatban: MNL. OL. K 609. (= Külügyminisztérium. Lapkivágatok országok szerint csoportosítva.)

⁷ Pl. MNL. OL. K 63. 1938-17/7. 1528/1938, 1706/1938. sz. stb.

⁸ A világgongresszus hetéről szóló sajtóriport (1938. május 20-tól) nem található a MNL. OL. anyagai között, feltételezhetően elveszett.

⁹ MNL. OL. K 66. (= Külügyminisztérium. Sajtó- és kulturális osztály.) 1938.I-5. t. 5039/1938. sz. (1938. január 12.)

¹⁰ MNL. OL. K 66. 1938.I-5. t. Sajtójelentések, 1937. december 16. – 1938. január 20. *Kurier Warszawski*: 1821-től Varsóban kiadott, a vizsgált korszakban körülbelül 50 000 példányszámban megjelenő, politikailag leginkább a keresztény-demokrata csoporthoz tartozó napilap.

¹¹ MNL. OL. K 66. 1938-I-5. t. Sajtójelentések, 1938. április 7. – 1938. május hó 19. A beszámolóhoz az említett cikkeket is mellékeltek.

források szerint 1938-ra a 300 000 darabszámot is elérte. Olvasóközönsége elsősorban az alsóbb középosztály köréből került ki. A lap népszerűvé válásában viszonylag kedvező ára is komoly szerepet játszott.¹² A Katowicében nyomtatott, keresztény-demokrata irányú *Polonia* 1927-ben indult, főszerkesztője a Witos-kormányban 1923-ban miniszterelnök-helyettes posztját is betöltő Wojciech Korfanty volt. A katolikus lap 20 és 25 ezer közötti példányban került utcára, olvasótábora minden valószínűség szerint leginkább a sziléziai lakosság köréből állt.¹³ Az *Ilustrowany Kurier Codzienny* (röviden: *I.K.C.*, vagy ahogyan a korszakban a köznyelvben nevezték: „Ikáce”) 1910-ben indult, 1938-ban 80 ezer, vasárnaponként 120 ezer példányban jelent meg.¹⁴ Ez a szám valamelyest visszaesés volt a gazdasági világválságot megelőző évekhez képest, amikor vasárnaponta 180 000 darab került az utcára és hétköznapi lapszámuk is 130 000 körül mozgott. A lapot több külföldi nagyvárosban is kapni lehetett, egyes becslések szerint olvasótábora – főleg az első világháborút követő években – az egymillióhoz közelített. Politikai irányultsága szerint az 1930-as években leginkább a kormánypárti sajtóhoz tartozott, s a társadalom minden rétegében találkozhattunk olvasójával, a parasztságtól a magasabb rangú katonatiszti körökig.¹⁵

A magyar *Függetlenség* nacionalista napilap, főszerkesztője 1937 májusától Kolosváry-Borcsa Mihály, 1933-ban indult, elsősorban a vidéki középréteget célozta meg, példányszáma nem haladta meg a 70 000 darabot.¹⁶ Az *Új Nemzedék* a korszak legnagyobb magyar napilapjai közé tartozott. Az 1919-ben indított, először hetilapként megjelenő orgánus példányszáma a vizsgált években elérte a 77 000-et.¹⁷ Politikailag erősen jobboldali lapnak számított. Szintén az I. világháború után indult a keresztény *Nemzeti Újság*, melyet 16 és 40 oldal között nyomtattak.¹⁸

A kongresszus előkészületei, háttere

A magyar katolikus egyházi vezetés már 1930 óta munkálkodott azon, hogy Budapest megkapja a kongresszus rendezési jogát 1938-ra, Szent István

¹² PACZKOWSKI, ANDRZEJ: *Prasa Polska, 1918-1939*. Warszawa, 1980. (továbbiakban: PACZKOWSKI, 1980.) 196. p.; BRZOZA, CZESŁAW – SOWA, ANDRZEJ LEON: *Historia Polski 1918-1945*. Kraków, 2006. 414. p.; MODRAS, RONALD: *Kosciół katolicki i antysemityzm w Polsce w latach 1933-1939*. Kraków, 2004. 64-65. p.

¹³ PACZKOWSKI, 1980. 122. p.

¹⁴ PACZKOWSKI, 1980. 163. p.

¹⁵ PACZKOWSKI, 1980. 167. p.

¹⁶ Kolosváry-Borcsa Mihály: katona, politikus, újságíró. 1935-től miniszteri tanácsos és a miniszterelnökség sajtóosztályának alkalmazottja, az *Új Élet*, majd a *Függetlenség* főszerkesztője. Ld. még: *A napilapok története a XX. században*. – ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet. Szabadbolcsészet. – <http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/> – 2013. február.

¹⁷ BUZINKAY GÉZA: *Kis magyar sajtótörténet*. Bp., 1993. (Online: Librarian Help Company of ELTE BTK. – <http://lhc.uw.hu> – 2013. február. 27. fej.)

¹⁸ *Nemzeti Újság*. In: *Magyar Katolikus Lexikon*, I–XIII. köt. Főszerk.: Diós István. Bp., 1993–2009. (Online: *Katolikus Lexikon*, lexikon.katolikus.hu – 2013. február)

évére.¹⁹ Serédi Jusztinián – aki utazásaival, kapcsolataival rendkívül sokat tett a rendezés elnyerésének érdekében – kijelentette, hogy az „Eucharisztikus Kongresszusnak általános fontosságon kívül különös jelentősége is van hazánkra és fővárosunkra. Ez a fontosság elsősorban lelki, másodsorban erkölcsi, harmadsorban anyagi.”²⁰ Az 1930-as esztendő Szent Imre-éve volt, mely ünnepségsorozatát mintegy főpróbának szánták, hiszen kb. 600 ezer hívő vett részt az eucharisztikus hajókörményen, és ide vonzotta a külföldi katolicizmus reprezentánsait is.²¹

A kongresszust két év szakadatlan előkészület előzte meg, és igyekeztek titokban tartani, „nehogy a kisantant államai Franciaország útján megfúrják”. Az esemény megtartásáért egyébként a lengyel főváros, Varsó is versengett, ám lemondtak Budapest javára, így 1936. november 17-én Párizsban egyhangúlag a magyar fővárosnak ítélték oda a rendezést.²²

Az Eucharisztikus Kongresszus és a Szent István-év ünnepségsorozatai hatalmas társadalmi összefogást eredményeztek, például a magyar méhészek 89 kg viaszt adományoztak a kongresszus gyertyaszükségleteire, és komoly szervezési munkát igényelt, hiszen hatféle menetrendet készítettek a fővárosban pár hónap alatt, amely összhangban volt a kongresszus programjaival. A rendezvény alatt növekvő idegenforgalomra számítottak, s a belső forgalomra utazási kedvezményeket is kiadtak. A rendezés elnyerésének joga kiválóan szolgálta a magyar katolicizmus erősítését és a hívek vallási tudatának növelését. Az egyházi vezetők mindent meg is tettek, hogy a hazai hívek „méltó módon és minél nagyobb számban részt vegyenek” az ünnepségeken, és ehhez a megfelelő, politikai támogatást is megkapták, mind miniszteri, mind a fővárosi rendelkezéseken keresztül.²³

A magyar katolikusok mozgósítását jól példázza, hogy például a budapesti katolikus tisztviselők szabadságot kaptak, hogy „méltó módon és minél nagyobb számban részt vegyenek” az ünnepségeken, a „Szent István-jubileumi év megnyitó ünnepségein való minél tömegesebb részvétel biztosítása céljából pedig május 30-ra általános hivatali szünetet rendeltek el”.²⁴ Az esemény legfőbb patrónusa a katolikus Horthy Miklósné lett, míg a Szent István-évé maga a kormányzó.

1937-ben megpróbálták felmérni a külföldi katolikusok várható érkezését is. Eszerint politikai okokból a szomszédos, kisantant országok katolikusainak utazása körül sok kérdőjel merült fel, míg Ausztriából Hitler nem akarta elengedni a zarándokokat, mely többek között Svájcban váltott ki felháborodást, így ők sem akartak Budapestre utazni. A nyugat-európai

¹⁹ *Magyar Országos Tudósító*, 1938. február 23. 17. p. – MNL. OL. K 428. (= Sajtólevéltár. A Magyar Távirati Iroda iratai. Könyvnyomtatások. Online: www.mol.arcanum.hu/mti – 2013. február.)

²⁰ Uo. 18. p.

²¹ GERGELY, 1988. 33. p.

²² Eucharisztikus kongresszus. In: *MTI. Heti kiadás*, 1938. május 4. – MNL. OL. K 428.; GERGELY, 1988. 64., 66. p.

²³ A magyar méhészek adakozása az Eucharisztikus Kongresszusra. In: *MTI. Heti kiadás*, 1938. május 25. – MNL. OL. K 428.; *Magyar Országos Tudósító*, 1938. február 10. – MNL. OL. K 428.; GERGELY, 1988. 98-99. p.; *Magyar Országos Tudósító*, 1938. március 16. 14. p. – MNL. OL. K 428.

²⁴ Uo.

országok megosztottak voltak a kérdést illetően, míg a franciák például zavarosnak ítélték a helyzetet, addig a hollandok a legkomolyabb érdeklődést tanúsították az esemény iránt.²⁵ Komoly csoportot vártak a rendezők az Egyesült Államokból is (főképpen a magyar elszármazottak köréből), ám a többi tengerentúli országból, például Latin-Amerika államaiból a komoly távolság és utazási nehézségek miatt nem számítottak érkezőkre. A Magyarországgal jó (politikai) viszonyt ápoló országokból, mint például Olaszország vagy éppen Lengyelország, komoly számú látogatót vártak. Az előzetes jelentkezések:²⁶

<i>Ország</i>	<i>Létszám</i>
Anglia	640
Amerikai Egyesült Áll.	3628
Argentína	800
Ausztrália	137
Ausztria	7050
Belgium	860
Brazília	300
Bulgária	450
Chile	40
Csehszlovákia	8404
Dánia és Svédország	300
Finnország és Lettország	150
Fülöp-szigetek	50
Franciaország	2187
Írország	405
Jugoszlávia	4275
Kanada	160
<i>Lengyelország</i>	<i>6650</i>
Litvánia	40
Luxemburg	25
Málta	30
Mexikó	50
Németország	1030
Új-Zéland	-
Hollandia	1650
Olaszország	7110
Peru	-
Portugália	50
Románia	2312
Spanyolország	50
Törökország	114
Gdańsk	44
Andorra	4
	48901

²⁵ GERGELY, 1988. 70-73. p.

²⁶ GERGELY, 1988. 86. p.

A kongresszusnak komoly kulturális jelentősége is volt, mint például nyelvtanfolyamok vagy a trafikosok ingyenes képzése francia, angol és olasz nyelvből, valamint egyéb fejlesztések például templomok, középületek renoválása, és a látványos dekorálások, kivilágítások. Ezek mellett azonban végig megfigyelhető volt a missziós szándék, mely azt célozta, hogy visszahódítsák az egyházba a közömböseket és ateistákat.²⁷

Lengyelek az eucharisztikus kongresszuson és a kongresszus hírei a lengyel sajtóban

A lengyel sajtó már 1938. január végén foglalkozott a budapesti világtalálkozóval. A *Mały Dziennik* Magyarország felháborodásáról számolt be, „hogy a Német Birodalom kormánya megtiltotta a német katolikusoknak a részvételt a kongresszuson. A részvételre mintegy 25 ezer német jelentkezett.”²⁸ Hitler a tilalmat „devizakiutalási nehézséggel” indokolta.²⁹ A lap február 25-i száma a pápai legátus személyével is foglalkozott, „aki minden valószínűség szerint Pacelli kardinális” lehet.³⁰

Februárban már felhívással is találkozhattunk a *Polonia* oldalain, mely szerint „az egyik leggyönyörűbb európai fővárosban, Budapesten tartják május 26. és 29. között a 34. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust”.³¹ A programot szokatlanul gazdagnak és élénknek minősítette: „kiállítások megnyitója a Kongresszussal kapcsolatban, rengeteg katolikus művészeti esemény, kongresszusi - és szekcióülések, hajómenet a Dunán, éjszakai imádat és misék”. A lengyelek készülődését a poznańi Katolikus Akció vezető intézménye irányította, mely „az egyetlen hivatalos zárandoklatot szervezi a kongresszusra Lengyelország prímása, Hlond August protektorátusa alatt”. A részvétel költsége 128 és 255 zloty között volt várható.

A magyarországi előkészületek még nem kaptak komolyabb publicitást 1938 elején. A Magyar Távirati Iroda anyagai között viszont gyakrabban találtunk kapcsolódó híreket. Az év elején Horthy látogatása kapcsán utaltak egy-egy sorral a lengyel lapok a világtalálkozóra, illetve annak szervezésére. A *Mały Dziennik* csak április 30-án publikálta, hogy Rómát Pacelli kardinális képviseli a legmagasabb szinteken a Kongresszuson.³² A résztvevőkről készült kimutatás, 1938. április 30.:³³

²⁷ *Magyar Országos Tudósító*, 1938. április 11. 14. p. – MNL. OL. K 428.; *Magyar Országos Tudósító*, 1938. február 22. – MNL. OL. K 428.; GERGELY, 1988. 105. p.

²⁸ Węgry oburzone na hitlerowców za niedopuszczenie katolików do udziału na Kongresie. In: *Mały Dziennik*, 1938. január 28. 2. p. Ez a létszámról utaló adat nem egyezik a magyar forrásokkal, melyek az előzetesen jelentkezők adataival foglalkoztak.

²⁹ A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933–1944. Sajtó alá rend.: Ránki György – Pamlényi Ervin – Tilkovszky Loránt – Juhász Gyula. Bp., 1968. 250. p.

³⁰ Kard. Pacelli legatem papieskim! In: *Mały Dziennik*, 1938. február 28. 2. p.

³¹ Polska na Kongresie. In: *Polonia*, 1938. február 19. 8. p.

³² Ld. pl.: *MTI. Napi hírek*, 1938. február 5. ill. február 10. – MNL. OL. K 428.; Kardynał Pacelli kierownikiem Kongresu Eucharystycznego. In: *Mały Dziennik*, 1938. április 30. 1. p.

³³ GERGELY, 1988. 88. p.

Ország	Jelentkezés	Változás
Csehszlovákia	7050	1500
Románia	2000	3500
Jugoszlávia	3320	500
Dánia	80	-70
Lengyelország	1853	(több különvonatot jelentettek)
Hollandia	1112	200
Anglia és Írország	790	-
Belgium	801	300
Egyesült Államok	1431	?
Olaszország	6008	-
Kanada	135	?
Dél-Amerika	300	?
Svájc	201	200
Franciaország	2500	-1700
Portugália	50	-20
Málta	30	70
Albánia	-	25
Németország	50	100
Bulgária	-	100
Észtország	-	-
Finnország	-	-
Görögország	-	40
Kína	10	-
Litvánia	46	-
Lettország	-	-
Norvégia	-	-
Mexikó	-	17
Összesen	27767	+ 6552; - 1790

A lengyel sajtó május közepén kezdett el foglalkozni a találkozóval, bár ekkor még a lengyelek részvételéről nem sok információt közöltek, egy napi jelentés arról számolt be, hogy az „eucharisztikus kongresszusra Lengyelországból mintegy négyezer hívó utazik Budapestre. A kongresszuson részt vevő lengyel papságot Hlond bíboros vezeti. Soraikban lesz 22 lengyel érsek és püspök,” tehát – ahogy *Polonia* megerősítette a hírt – „Lengyelország püspöki kara komoly számban lesz reprezentálva”.³⁴

Később a *Mały Dziennik* már ismertette a Kongresszus programjait is, melyek május 22-én veszik kezdetüket, és e hónap 30-án záródnak. Eszerint: „23-án Pacelli kardinális pápai legátus Budapestre érkezik; 24-én postai bélyegek kiállításának megnyitója, karitatív, valamint építészeti és szobrászati kiállítások; 25-én este Horthy kormányzó fogadása; 26-án este körmenet a Dunán; 27-én különböző nemzetközi eucharisztikus gyűlések;

³⁴ *MTI. Napi hírek*, 1938. május 8. – MNL. OL. K 428.; *Udział Polski w Międzyn. Kongresie Euchar. w Budapeszcie*. In: *Polonia*, 1938. május 8. 3. p.

28-án vallásos zenei koncert, valamint fogadás a magyar Parlamentben; 29-én püspöki mise. Körmenettel záródnak a programok a Hősök terén, ahol sok ezer katolikus gyűlik össze az egész világból.”³⁵ A lengyel hírügynökség (Polska Agencja Telegraficzna – PAT) hírei szerint 300 püspök és 400 ezer hívő utazik a Kongresszusra, 35 nemzetet képviselve, „hogyan tisztelegjenek az Eucharisztikus Krisztusnak. [...] A lengyel résztvevők számára külön istentiszteletet tartanak Radoński és Okoniewski püspökök szentbeszédeivel, valamint a lengyel szekció ülésein Gawlina és Baliński-Junzdił püspökök referátumaival.”³⁶

Néhány nappal később a lapok már az előkészületekről is részletesen írtak. Budapesten két kis állomást és különböző pontokon mintegy 5000 oltárt építettek „mindent részletesen átgondolva”.³⁷ Egy héttel a kongresszus előtt mind a lengyel, mind a magyar sajtó érdeklődése megélenkül a találkozóval kapcsolatban. Május 17-én a *Nemzeti Újság* közölt egy cikket a lengyelekről, akik a gyűlésre két csoportban érkeznek: külön jönnek a lengyel katolikusok és egy görög katolikus gyülekezet is érkezik Lembergől.³⁸ 19-én a *Polonia* arról számolt be, hogy a lengyel zarándokok 24-én, kedden indulnak el Katowicéből.³⁹

Május 21-től a katolikus világtalálkozó a *Nemzeti Újság* legnépszerűbb témájává vált, mindennap jelentettek meg vele kapcsolatban híreket. A lengyel katolikus hívek is egyre aktívabban készülődtek a Kongresszusra. A résztvevők számára Korompay Emánuel szerkesztésében *Polak na Węgrzech* („Lengyel Magyarországon”) címmel társalgási szótárt adtak ki.⁴⁰

A *Mały Dziennik* másnapi számában részletesen informált a kongresszusról és annak céljairól, feladatairól, melyek közül a legfontosabb, meghatározása szerint a „Hit manifestációja” volt, továbbá a lengyel sajtó kihasználta a lehetőséget és gyakran írt a tradicionális lengyel-magyar barátságról, megemlítve, hogy „egész Lengyelország csatlakozik a gyönyörű Duna melletti Kongresszuson imádkozók gyűléseihez és könyörög a közös Eucharisztikus Istenhez az egész világ szeretetért és békéjéért”.⁴¹

Természetesen más céljai is voltak a világtalálkozónak, nevezetesen tiltakozni a bolsevizmus és az újpogányság ellen.⁴² A legnagyobb példány-

³⁵ Kongres Eucharystyczny w Budapeszcie – zgromadzi katolików z całego świata. In: *Mały Dziennik*, 1938. május 11. 1. p.

³⁶ 300 biskopów i 400 tys. wiernych przyjedzie na Kongres Eucharystyczny do Budapesztu. In: *Polonia*, 1938. május 13. 2. p.

³⁷ Olbrzymie przygotowania do Kongresu Eucharystycznego w Budapeszcie. In: *I. K. C.*, 1938. május 15. 6. p.

³⁸ 31 nemzet zarándokai 44 helyen gyűléseznek a kongresszus alatt. In: *Nemzeti Újság*, 1938. május 19. 9. p.

³⁹ Pielgrzymka do Budapesztu. In: *Polonia*, 1938. május 19. 8. p.

⁴⁰ Dla wyjeżdżających na Kongres Eucharystyczny. In: *Mały Dziennik*, 1938. május 20. 3. p. Korompay Emánuel: 1890-ben Budapesten született, 1930-tól a Varsói Egyetemen magyar nyelvi lektor, 1937-ben ő szerkesztette az első magyar-lengyel szótárt. A lengyel hadsereg tartalékos századosa volt, 1940-ben Katyńban meggyilkolták.

⁴¹ Eucharystia brata narody. In: *Mały Dziennik*, 1938. május 22-23. 3. p.

⁴² Świat katolicki protestuje przeciwko metodom-bolszewickim i neopoganskim. In: *Mały Dziennik*, 1938. május 22-23. 3. p.

számú katolikus lap még ebben a számában arról számolt be, hogy a lengyel katolikus csoportok számára valószínűleg a Szent István-Bazilikában tartanak istentiszteletet és Hlond prímás beszél a „lengyelek nevében”.⁴³

A kongresszus ünnepségei már május 22-én megkezdődtek a magyar főváros rendőreinek áldozásával, s ezzel „egyidejűleg a Szent Atya a Szent Péter-bazilikában meggyújtotta az örök fény fáklyáját”.⁴⁴ A következő napokban a *Maly Dziennik* és a *Nemzeti Újság* legfőbb hírévé a találkozóval kapcsolatos hírek, beszámolók, események váltak. A varsói napilap budapesti tudósítója arról számolt be, hogy katolikus gyűlésen 15 kardinális vesz részt, és „Budapest felkészülten várja Pacelli pápai legátus érkezését”, aki 22-én reggel különvonattal indult el Rómából.⁴⁵

Május 24-én a következő hírt közölte az MTI: „Ma Katowicéből két különvonat indult Budapestre az eucharisztikus kongresszusra készülő lengyel zarándokokkal. Ezzel a vonattal utazik Hlond bíboros, Lengyelország prímása, Katowski [sic!] bíboros, krakkói érsek, Sapieha twardovicii [sic! -] érsek”, továbbá több lengyel püspök.⁴⁶ Pacelli kardinális 24-én délelőtt érkezett Budapestre, ahol Horthy Miklós kormányzó, Imrédy Béla miniszterelnök és az egész magyar kormány köszöntötte.⁴⁷

A *Nemzeti Újság* pedig arról számolt be egy rövid cikkében, hogy August Hlond május 26-án, áldozócsütörtökön ünnepi misét celebrált a kőbányai lengyel templomban, majd utána az első világháborús lengyel legionisták emléktábláját avatja fel.⁴⁸ Írtak a kardinálisok várható jöveteléről is, eszerint Hlond kedd este érkezik a magyar fővárosba öt lengyel püspök és mintegy ezer lengyelországi zarándok társaságában.⁴⁹ A Nyugati pályaudvaron többek között Serédi Jusztinián magyar prímás, Bartmann prímási titkár, Huszár Károly korábbi miniszterelnök és Orłowski, Lengyelország magyarországi követe fogadta. A lengyel prímáson kívül még tízen négy kardinális utazott Magyarországra és több pap, illetve egyházi személy a világ egzotikusnak számító részeiről.⁵⁰ A lap még megjegyezte,

⁴³ Polacy jadą na Kongres. In: *Maly Dziennik*, 1938. május 22-23. 3. p.

⁴⁴ *Magyar Országos Tudósító*, 1938. május 16. – MNL. OL. K 428.; Szczegółowy program uroczystości kongresowych. In: *Maly Dziennik*, 1938. május 22-23. 3. p.

⁴⁵ Stolicy Węgier w przededniu Kongresu Eucharystycznego. In: *Maly Dziennik*, 1938. május 23. 1. p.

⁴⁶ *MTI. Napi hírek*, 1938. május 24. – MNL. OL. K 428.

⁴⁷ Przed Kongresem w Budapeszcie. In: *Polonia*, 1938. május 24. 2. p.; Krisztus király követe magyar földön. In: *Nemzeti Újság*, 1938. május 24. 1. p.

⁴⁸ Hlond bíboros avatja fel a lengyel hősök emléktábláját Kőbányán. In: *Nemzeti Újság*, 1938. május 24. 6. p.; I.K.C. 1938. május 26. Polska pielgrzymka przybyła do Budapesztu, 16. p.

⁴⁹ Hlond, Van Roey, Verdier és Goma y Tomas fogadtatása. In: *Nemzeti Újság*, 1938. május 24. 3. p.

⁵⁰ Tizenöt kardinális vesz részt a kongresszuson. In: *Függetlenség*, 1938. május 25. 4. p.; Egymás után érkeznek az Eucharisztikus Kongresszus külföldi vendégei. In: *Új Nemzedék*, 1938. május 25. 11-12. p.

hogy a lengyel hívők népviseletben utaztak a találkozóra. A *Mały Dziennik* szintén beszámolt Pacelli érkezéséről.⁵¹

A május 25-én kezdődő budapesti kongresszus alkalmából a Lengyel Rádió (Radio Polskie) három közvetítést szervezett.⁵² Az aznapi *Polonia* teljes címlapját az első nap eseményeinek szentelte. „A megnyitó misét a Szent István Bazilikában dr. Serédi, Magyarország prímása celebrálta. [...] Délelőtt 10 órakor az egyetemi templomban engesztelő istentiszteletet tartottak a bűnökért és vétkekért [...]. A kongresszus tényleges megnyitása 16 óra 30-kor zajlott le a Hősök terén. A pápai himnusszal és a »Veni Creator« elénekklésével kezdődött meg.”⁵³ A magyar lap a fogadásról is tudósított, melyet Horthy kormányzó és felesége tartott a Várban több fontos egyházi méltóság részvételével, továbbá Hlond lengyel prímás kitüntető helyen, a kormányzó felesége mellett foglalt helyet.⁵⁴

A *Mały Dziennik* szintén címlapján számolt be a május 26-i nap eseményeiről. Ekkor celebrált misét a gyerekeknek August Hlond prímás a lengyel templomban reggel 8 órai kezdettel. Szentbeszéde teljes szövegét publikálta a *Nemzeti Újság*.⁵⁵ Délután pedig Kakowski vett részt az ünnepélyes felvonuláson a Duna partján, és még egy misét celebráltak a lengyel híveknek reggel 5 órai kezdettel.

A harmadik nap eseményeiről az *I. K. C.* egy összefoglalást tett közzé. Idézték többek között Kánya Kálmán külügyminiszter szavait, aki kiemelte, hogy a találkozó „a lélek győzelme az anyag felett”, valamint arról beszélt, hogy a több százezer hívőn kívül (kiemelve, hogy ezek között mintegy 30 német katolikus) 15 kardinális, 40 érsek, 290 püspök érkezett a kongresszusra.⁵⁶ Ezen a napon tartották meg „a lengyel szekció ülését is, melyen mindkét lengyel kardinális jelen volt”. A *Mały Dziennik* idézte Imrédy miniszterelnök, valamint Hlond prímás teljes beszédét is, utóbbit lengyelül és magyarul is publikálták több lapban. Az egyházfő a „lengyel katolikusok nevében” nyilvánította ki jókívánságait és üdvözlétét a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusnak, melyben „a lengyel nemzet élénken vesz részt” és ez alkalomból mintegy kétezer főt számláló delegációval képviseltette magát, „melynek élén a két lengyel kardinális, érsekek, püspökök és a Katolikus Akció vezetői állnak”. Beszéde Pacelli legátus, Horthy Miklósné és

⁵¹ Polska pielgrzymka wyruszyła na Kongres Eucharystyczny do Budapesztu. In: *Polonia*, 1938. május 25. 8. p.; Ludność Budapesztu wiwatuje na cześć Legata Apostolskiego. In: *Mały Dziennik*, 1938. május 25. 3. p.

⁵² Na Kongres Eucharystyczny. In: *Polonia*, 1938. május 25. 1. p.

⁵³ Wielka manifestacja katolicyzmu. In: *Polonia*, 1938. május 26. 1. p.

⁵⁴ Fényes ünnepségek a királyi várban. In: *Nemzeti Újság*, 1938. május 26.

⁵⁵ Przedpołudnie poświęcone dzieciom Procesja na Dunaju – najwspanialsza uroczystość drugiego dnia międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego. In: *Mały Dziennik*, 1938. május 27. 3. p.; Hlond kardinális magyar beszéde. In: *Nemzeti Újság*, 1938. május 28. 2. p.

⁵⁶ 15 kardynałów, 40 arcybiskopów, 290 biskopów na Kongresie Eucharystycznym w Budapeszcie. In: *I. K. C.*, 1938. május 28. 6. p.

több ezer hívó előtt hangzott el. „A hallgatóság szokatlan szívéllyességgel fogadta a szónoklatot. Az éljenzéseknek és a tapsnak nem volt vége.”⁵⁷

A következő napon a Lengyel Köztársaság nagykövete, Orłowski adott ünnepélyes reggeli fogadást Serédi hercegprímás és több, az eucharisztikus kongresszus alkalmából Magyarországra érkező lengyel vendég tiszteletére, mint például Hlond prímás, Kakowski kardinális, Sapieha és Jalbrzymski érsekek, a lengyel Katolikus Akció elnöke, Dziembowski, valamint magyar vezető politikusok, mint Teleki Pál és Apor báró tiszteletére.⁵⁸

Hlond egyébként komoly szerepet vállalt a kongresszus eseményeiben, és a Budapesten kívüli programokon is részt vett, mint például a dorogi bányászok és földművesek eucharisztikus ünnepségén több más egyházi és világi méltóság társaságában.⁵⁹ A bányászvárosban a lengyel prímást magyar nyelven köszöntötték, és a körmenetben ő maga vitte a baldachint.

A katolikus világtalálkozó utolsó napján a vizsgált lengyel napilapok leközzölték a Szentatya beszédének szövegét, mely rádión keresztül hangzott el. Szónoklatában a pápa megemlékezett „a katolikus Magyarország nagy múltjáról” és Szent István királyról, valamint köszönetét fejezte ki a magyar kormánynak az előkészületekért.⁶⁰

Május 31-én este, mise után a lengyelek visszaindultak Katowicébe. Az általunk vizsgált lapok mindegyike összefoglaló beszámolókat közölt a katolikus világtalálkozóról, melyen a lengyeleken kívül még mintegy harminc nemzet „sietett Budapestre, hogy tiszteletükkel adózzanak az Eucharisztikus Krisztusnak. [...] Csak a hitleri és sztálini uralom alatt élő katolikus hívek hiányoztak. Ez élesen illusztrálja a vörösök és a brutális diktatúrák viszonyát Jézushoz, a katolikus egyházhoz és általánosságban a kereszténységhez.” A katowicei lap cikkében még megjegyezte, hogy a kongresszus „nem csak a katolikus szellem manifesztációja volt, hanem nagy politikai és szociális tett is”.⁶¹

A találkozóval még júniusban is foglalkozott a sajtó. A *Mały Dziennik* arról informálta olvasóit, hogy a következő kongresszust 1940-ben rendezik meg Franciaországban.⁶² A magyar *Nemzeti Újság* tájékoztatója szerint pedig Hlond prímás a következő napokban sem szakadt el Magyarországról.

⁵⁷ Trzeci dzień Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego, Mowa Kardynała Prymasa Hlonda dała sposobność do żywiołowych manifestacji na cześć Polski. In: *Mały Dziennik*, 1938. május 29-30. 3. p.

⁵⁸ Obrady polskiej sekcji na Kongresie Eucharystycznym. In: *I. K. C.*, 1938. május 29. 6. p. Teleki Pál: földrajztudós, politikus, a két világháború közötti korszakban 1920. július 25. és 1921. április 14., valamint 1939. május 14. és 1941. április 3. között Magyarország miniszterelnöke. Apor Gábor: diplomata 1921-től 1925-ig Varsóban követségi titkár, 1935-től a külügyminiszter állandó helyettese, 1939-től vatikáni követ.

⁵⁹ A dorogi bányászok és földművesek eucharisztikus ünnepélye. In: *Magyar Országos Tudósító*, 1938. május 30. – MNL. OL. K 428.; ill. A dorogi bányászvilág eucharisztikus ünnepe. In: *Nemzeti Újság*, 1938. május 31. 8. p.

⁶⁰ „Aby dał pociechę światu i dąrzył lepszą nadzieję” Orędzie Ojca św. do kongresu na falach eteru. In: *I. K. C.*, 1938. május 31. 5. p.

⁶¹ Polacy wracają. In: *Polonia*, 1938. május 31. 5. p.; Kongres Eucharystyczny. In: *Polonia*, 1938. június 2. 1-2. p.

⁶² Przyszły kongres eucharystyczny odbędzie we Francji. In: *Mały Dziennik*, 1938. június 1. 8. p.

tól, hiszen június elején Szombathelyen szentelte fel Szent Quirin templomát, majd innen Pécsre utazott, ahol a helyi pálos rend templomában szentelt fel egy oltárt.⁶³

Összefoglalás

A budapesti katolikus találkozóknak mind külpolitikai, mind belpolitikai szemszögből nagy jelentősége volt. 1938-ban, az Anschlusst követően a térségben kifejezetten rossz politikai helyzetről beszélhetünk, belpolitikailag pedig a szélsőjobboldali, nyilas csoportok tevékenysége volt veszélyes. Az ország külföldi megítélése negatív volt, viszonya a szomszédos (kisantant) államokkal feszült. Ezért is jelentett komoly sikert, hogy Budapest ebben az esztendőben ilyen méretű eseményt rendezhetett, és a katolikus világ figyelme a magyar fővárosra irányult.

Hozzávetőlegesen 60 000 külföldi katolikus érkezett az országba, és ezek közül az egyik legnagyobb csoport a lengyeleké volt, ám pontos létszámot nehezen határozhatunk meg. Egyes források 1200, mások 1500, illetve 2000 lengyel zarándokról számoltak be, ám előzetesen 4000 lengyel katolikust vártak Magyarországra.

A vizsgált lapok kifejezetten nagy terjedelemben foglalkoztak a kongresszus eseményeivel, a legapróbb részletekről is tájékoztattak, nem egyszer a címlapon, több képet közölve a misékről vagy magáról a fővárosról, melynek szépsége többször is publicitást kapott. (Igaz, ekkor nem csak a katolikusok találkozója volt kizárólag a magyarországi tudósítók témája, mert az e napokban elfogadott ún. I. zsidótörvény is komoly terjedelmet kapott a lapokban.) A sajtó többször utalt a két ország hagyományos barátságára is, kifejezve, hogy a lengyel zarándokok nagyszámú részvétele is az ezeréves barátság szimbóluma.

Tény, hogy a magyar szervezők ígéretet tettek, hogy nem fogják a rendezvényt propagandisztikus, illetve revíziós célokra használni, ám ettől függetlenül a lapok hasábjain mégis találkozhattunk a magyar-lengyel közös határra történő utalással. Politikai témák is gyakran szóba kerültek, így többször is negatívan publikáltak a nácizmusról, Hitlerről (aki nem engedte ki a német katolikusokat a birodalomból), valamint a kommunizmusról. A lengyel lapok többször is megemlékeztek pozitív benyomásaikról és a feléjük irányuló baráti szeretetről.⁶⁴

Más nemzet katolikusaival elvétele foglalkoztak a lengyel lapok, egy-egy utalást találhatunk a német és osztrák hívők eltiltásáról, valamint egy rövid cikkben a csehszlovákokra utaltak, miszerint 10 ezer vallásos polgár indult a szomszédos országból Budapestre.⁶⁵ A magyar lapok a vezető nyugat-európai sajtó visszhangjaira is kitértek, az MTI a nemzetközi sajtó anyagaival is foglalkozott, párizsi tudósítója arról tájékoztatta a hírügyenköseget, hogy a francia sajtó részletesen foglalkozott az eucharisztikus kong-

⁶³ Hlond bíboros avatja fel a szombathelyi Szent Quirin templomot. In: *Nemzeti Újság*, 1938. június 3. 10. p.; Hlond bíboros Szombathelyen és Pécsen. In: *Új Nemzedék*, 1938. június 8.

⁶⁴ Na Placu Bohaterów. In: *Polonia*, 1938. május 29. 5. p.

⁶⁵ 10 Tys. pielgrzymów z Czecho-Słowacji na Kongres Eucharystyczny. In: *I. K. C.*, 1938. május 27. 9. p.

resszussal,⁶⁶ és kitértek Hlond beszédére is, melyből kiemelték, hogy a lengyel bíboros szerint „Magyarország Európa közepén továbbra is bástyaként áll őrt a kommunista és keresztényellenes tanok veszélyével szemben.”

Zárszóként elmondhatjuk, hogy a kongresszus komoly tekintélynöveledést jelentett Magyarországnak,⁶⁷ és ebben a komoly létszámmal és a legfelsőbb egyházi vezetéssel Budapestre zárandokló lengyel katolikusoknak jelentős szerepe volt. Ezt erősítik azok a tények is, miszerint a lengyel delegációt már a pályaudvaron köszöntötte Serédi hercegprímás és Huszár korábbi miniszterelnök, továbbá a budai várban megtartott kormányzói fogadáson Hlond prímás Horthy Miklósné mellett foglalt helyet.

⁶⁶ *MTI. Napi hírek*, 1938. május 28. – MNL. OL. K 428.

⁶⁷ GERGELY, 1988. 105. p.

